

Brzozowski, Stanisław

"Ideengeschichte der Agrarwirtschaft und Agrarpolitik im deutschen Sprachgebiet", Band I: "Von den Anfängen bis zum ersten Weltkrieg", Sigmund von Frauendorfer, München 1957 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 5/1, 110-112

1960

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

literackie, analiza dzieł sztuki, prace naukowe, zachowane zabytki, a nawet przypowieści religijne — wszystko to stanowi materiał dla zdobycia informacji. Zbierano je wprawdzie dość bezkrytycznie, lecz nie może to dyskredytować niewątpliwie słusznej i godnej naśladowania metody.

Praca nie ogranicza się również do tradycyjnego omawiania cywilizacji powstałych w rejonie Morza Śródziemnego. Rozdziały o Chinach, Indiach i technice Eskimosów zbliżają mało znaną i nie docenioną jeszcze historię osiągnięć techniki w tych krajach.

Liczne, ciekawie na ogół dobrane reprodukcje stanowią dobrą ilustrację tekstu. Szkoda tylko, że nie wiadomo, które rysunki są rekonstrukcjami, a które reprodukcjami z materiałów oryginalnych.

Strona graficzna publikacji zasługuje w ogóle na pochwałę. Szkoda, że nie można tego samego powiedzieć o treści.

Jerzy Jasiuk

Sigmund von Frauendorfer, *Ideengeschichte der Agrarwirtschaft und Agrarpolitik im deutschen Sprachgebiet*. Band I: *Von den Anfängen bis zum ersten Weltkrieg*, München 1957, s. 580, fot. 20.

Niemiecka literatura historyczno-rolnicza wzbogaciła się o bardzo cenne dzieło z zakresu dziejów ekonomii rolnej i związanej z nią polityki agrarnej. Może ono być wzorem historycznej monografii nie tylko określonego działu nauki rolnictwa, ale i innych działów nauki. Na razie ukazał się opracowany przez prof. Frauendorfera tom I, obejmujący dzieje dyscypliny od czasów pragermańskich do 1914 r., bo przebywający od 1935 r. poza ojczyzną autor nie podjął się doprowadzenia tematu aż do naszych czasów. Bawarskie Wydawnictwo Rolnicze zapowiada już jednak drugi tom (1914—1958), przygotowywany przez dr Heinza Haushofera.

Książka prof. Frauendorfera budzi szacunek tak dzięki niezwyklej sumienności, pracowitości i erudycji autora, jak i dzięki rozległym horyzontom i doskonałej ogólnej konstrukcji dzieła. Celem autora jest opracowanie historii przewodnich idei naukowego myślenia rolniczego i dziejów polityki agrarnej na terenie Niemiec i w zasięgu niemieckiego języka. Jako motta używa cytatu Othmara Spanna: „Historyczne podejście powinno być podstawą każdego naukowego studium”. Dwa powody skłoniły Frauendorfera do podjęcia tak trudnego i rozległego tematu:

Po pierwsze, zjawisko scalania się kilku — dawniej ściśle rozgraniczonych — działów naukowego rolnictwa, jak ekonomia, polityka agrarna, administracja rolna, rachunkowość, w większy kompleks tzw. nauk socjalnych i gospodarczych rolnictwa, obejmujących wszystko, co się nie łączy z technicznymi problemami produkcji rolnej.

Po drugie, brak naukowego, historycznego i całościowego przedstawienia tej gałęzi wiedzy, gdyż niemieckie podręczniki ekonomii albo nie odpowiadają nowoczesnym wymogom wiedzy rolniczej, albo ją zaniedbują, a histo-

rycy gospodarczy, zajmujący się rolnictwem, zwracają uwagę głównie na sprawy historyczno-prawne i ustrojowe, mniej zaś na gospodarcze i społeczne.

By temat przedstawić jak najplastyczniej, usunął autor z tekstu cały niemal materiał bio- i bibliograficzny i wyodrębnił go na końcu książki (niezależnie od indeksu nazwisk) w 40-stronicowym słowniku biograficznym ekonomistów i teoretyków rolnictwa oraz w zawierającym około 1000 pozycji i podzielonym na okresy zestawie literatury omawianego zagadnienia. Tak więc sam tekst obejmuje wstęp ogólnohistoryczny, przedstawienie głównych tendencji myśli rolniczej w danej epoce i jej rozwój, wzajemne zależności poszczególnych teorii i teoretyków, związki z nauką obcą. Dla okresów „przednaukowych” uwzględnia autor w szerokim stopniu literaturę filozoficzną, polityczną, społeczną, piękną, nawet sztukę, o ile ułatwiają one zrozumienie ogólnych tendencji rolnictwa. Autor eliminuje przy tym prawie całkowicie czynnik techniczny.

Choć rolnictwo jako nauka powstało w XVIII wieku, sformułowanie tematu pozwala autorowi sięgnąć do prehistorii Niemiec i rozwijać go potem, w długim okresie do 1914 r., w sześciu rozdziałach. Rozdział I *Okres przednaukowy* przedstawia stan rolnictwa i jego idee przewodnie na terenie Niemiec w okresie przedgermańskim, wczesnogermańskim, wędrówek ludów oraz w średniowieczu do 1350 r. Rozdział II *Powstanie samodzielnego myślenia rolniczego (1350—1750)* omawia wpływ powstań chłopskich XIV i XV wieku na precyzowanie zagadnień ekonomiczno-rolniczych, wpływy reformacji w XVI w., ustalenie się ustroju rolnictwa po wojnach chłopskich, zjawisko „literatury ojców rodzin”, dorobek agronomiczny kameralistów. Rozdział ten maluje wreszcie interesujący obraz życia wiejskiego w literaturze i sztuce baroku. Krótki rozdział III obejmuje narodziny naukowej ekonomii rolnej w latach 1750—1800. Najbardziej interesujące i najobszerniejsze są rozdziały IV i V. Pierwszy z nich — jest to okres Albrechta Thaera i Jana Thüнена (1800—1848) — opisuje pierwsze wielkie systemy ekonomiczno-rolnicze Niemiec, zmaganie się romantyzmu i konserwatyzmu w rolnictwie, zabiegi o całkowite wyzwolenie chłopów. Rozdział V omawia nurtujące w rolnictwie w latach 1848—1914 problemy polityczno-agrarne, jak sprawy ostatecznego wyzwolenia chłopów, kredytu i rent, spółdzielczości, problemów polityki społecznej i osiedleńczej, wiejskiej opieki społecznej. Autor maluje tu plastycznie narodziny socjalistycznych teorii agrarnych, a także działalność klasyków polityki i ekonomii rolnej, geografów i historyków rolnictwa. Ostatni, szósty rozdział obrazuje rozkwit w tym samym okresie czasu nowoczesnej ekonomii rolnictwa, wpływ nauk rolniczych i techniki na rolnictwo, przeciwstawienie dawnej i nowej szkoły prowadzenia gospodarstwa, wreszcie wpływ naukowego rolnictwa Niemiec na Szwajcarię i Austrię.

Nie ulega wątpliwości, że naukowo-ideologiczna, a nie czysto naukowa postawa autora wprowadza go do ogólnej historii kultury i dzieło jego stanowi ciekawy wkład nie tylko do historii nauki. Autor wiąże koncepcje prowadzenia gospodarstwa rolnego z wielkimi prądami filozoficznymi i światopoglądowymi historii, porównuje je z dorobkiem myśli francuskiej i angielskiej, ubocznie tylko włoskiej, amerykańskiej i słowiańskiej. Choć praca nie dotyczy całości rolnictwa, ale tylko jednej jego gałęzi, musi budzić podziw przez subtelne i sumienne wydobycie różnych elementów tej dyscypliny o tak

obszernych ramach czasowych oraz przez ściśle przestrzeganie założonych granic tematu, jasność i zwięzłość sformułowań. Historyczne ujęcie ekonomii rolnej na tle prądów ogólnohistorycznych jest na pewno pionierskie (nie tylko w literaturze naukowej niemieckiej), gdyż ani dawniejsze opracowania Grünberga, Wygodzińskiego, Krzymowskiego, Abla, Pohla, ani nowsze Brünkmana i Hanefeldta nawet w przybliżeniu nie odpowiadają takiej koncepcji.

Dla polskiego historyka nauki dzieło Frauendorfera stanowi bardzo interesującą pozycję, choć o Polsce czy nawet o byłym zaborze pruskim czy austriackim — mowy tam niewiele, a periodyzacja rozwijanego zagadnienia musi mieć i ma z natury rzeczy inne ramy i inną motywację. Pozostanie jednak ono wzorem metodologicznym opracowywania danej gałęzi nauki, a przede wszystkim interesującym obrazem osiągnięć Niemiec w dziedzinie, w której — szczególnie w XIX i w początkach XX wieku — byliśmy uczniami Thaerów, Liebigów, Goltzów, Raiffeisenów, Laurów, a przy całej tendencji emancypacyjnej nauka niemiecka wywierała u nas duży wpływ. Szkoda tylko, że tak poważna praca nie jest wolna od rażących polskiego czytelnika marginaliów, jak niezgodne z prawdą i przestarzałe traktowanie kultury łużyckiej jako iliryskiego pochodzenia (i to dziś, gdy jej początki przesuwają się poważnie wstecz, a słowiański rodowód jest wszechstronnie umotywowany), czy wyrazy uznania dla polityki kredytowej i osiedleńczej Hakaty.

Stanisław Brzozowski

Mieczysław Radwan, *Wzloty i upadki polskiego hutnictwa żelaznego*. „Przegląd Naukowo-Techniczny Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie” (wyd. powielane), seria H, z. 1, Kraków 1959, s. 40, rys. 20.

Akademia Górniczo-Hutnicza, dzięki inicjatywie pracowników naukowych uczelni, wydaje „Przegląd Naukowo-Techniczny AGH”, o charakterze wydawnictwa ciągłego, mającego reprezentować poziom pośredni pomiędzy zeszytami naukowymi a czasopismami technicznymi. Wydawnictwo to ukazuje się w 2 seriach. Jedna poświęcona jest górnictwu, druga zaś hutnictwu.

Pierwszy numer serii „H” obejmuje jedną pracę, a mianowicie M. Radwana *Wzloty i upadki polskiego hutnictwa żelaznego*. W słowie wstępnym doc. S. Holewiński, redaktor serii, podkreśla „szczególne znaczenie i oryginalne ujęcie” pracy Radwana. Redakcja poświęcając całkowicie numer tej właśnie pracy „pragnie w ten sposób zaznaczyć swe uznanie dla zasług, położonych przez autora dla historii rozwoju techniki ojczyźnego górnictwa i hutnictwa”.

Dotychczas właściwie nikt nie określał ani nie porównywał wskaźników technicznych i ekonomicznych w różnych epokach rozwoju hutnictwa żelaznego; uczynił to w omawianej pracy Radwan. Nosi ona podtytuł: *Próba określenia rozwoju dynamiki wskaźników technicznych i ekonomicznych*. Można powiedzieć, że jest to w pewnym sensie ukoronowanie dotychczasowych osiągnięć autora, który jest najwybitniejszym i najbardziej zasłużonym historykiem hutnictwa w Polsce.